

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023

Vítězslav Nezval

Edison

(1928)

Edice Dílna
České knihovnice
Sv. 26

Robert Kolár
Ústav pro českou literaturu
AV ČR, Praha

Semináře a Dílny České knihovnice jsou volně ke stažení zde:
<https://www.kniznice.cz/pro-skoly>

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Publikace vznikla v rámci výzkumného záměru Ústavu pro českou literaturu Akademie věd České republiky, v. v. i., (RVO: 68378068).
Při práci na textu byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární bibliografie (kód ORJ: 90243).

Toto dílo podléhá licenci Creative Commons – Uveďte původ – Neužívejte komerčně 4.0 Mezinárodní.
Licenční podmínky jsou dostupné zde: <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/legalcode.cs>

Lektorovala:

Mgr. Zuzana Říhová, PhD., Ústav pro českou literaturu AV ČR, Praha

Verze publikace: II/2023

Vydal

Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,

Na Florenci 1420/3, 110 00 Praha 1,

www.ucl.cas.cz,

v Praze roku 2023

jako 26. svazek edice *Dílna České knihovnice*.

Redigovala Petra Hesová.

Grafická úprava a sazba Stará škola.

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2023

Edici *Dílna České knihovnice* řídí Robert Kolár.

VÍTĚZSLAV NEZVAL: EDISON (1928)

ÚVODEM

Vítězslav Nezval složil svou skladbu *Edison* (413 veršů) během několika málo dní na přelomu října a listopadu 1927, v roce 1928 vyšla prvně tiskem, pak ji Nezval zařadil do sbírky *Básně noci* (1930). *Edison* se skládá z pěti oddílů (zpěvů) a je inspirován životem a dílem amerického vynálezce Thomase Alvy Edisona (1847–1931). Edison Nezvala fascinoval, byl pro něj dobrodruhem, který zažíval rozkoš z objevování, který přetvořil svět tím, že pokořil přírodu a vytvořil nové, umělé světlo; Nezval Edisona klade hned vedle nejgeniálnějšího básníka všech dob — Rimbauda (viz Nezvalovu nedatovanou přednášku Tomáš Alva Edison, in Vítězslav Nezval: *Manifesty, eseje a kritické projevy z let 1931–1941*, Praha, ČS 1974, s. 619–620).

Skladba spadá do Nezvalova vrcholného poetického období. Tato Dílna je věnována rozboru prvního oddílu (zpěvu). Na skladbu *Edison* Nezval tematicky, motivicky i formálně navázal skladbou *Signál času*, kterou složil jako reakci na Edisonovo úmrtí (vyšla 1931 s podtitulem „Panychida za Edisona“). Srovnání obou skladeb by mohlo být předmětem literárního semináře či SOČ — středoškolské odborné činnosti (k tomu viz např. Pavol Winczer: „Nezvalova tvorivá iniciativa: Edison a Signál času“; in týž: *Súvislosti v čase a priestore. Básnická avantgarda, jej prekonávanie a dedičstvo (Čechy, Slovensko, Poľsko)*, Bratislava, Veda 2000, s. 123–136). Rozbor celého *Edisona* viz příslušnou kapitolu in Milan Zeman a kol.: *Rozumět literatuře 1. Interpretace základních děl české literatury*, Praha, SPN 1986, s. 263–271.

Vítězslav Nezval: Edison

I

Naše životy jsou truchlivé jak pláč
Jednou kvečeru šel z herny mladý hráč
venku sněžilo nad monstrancemi barů
vzduch byl vlhký neboť chýlilo se k jaru
avšak noc se chvěla jako prerie
pod údery hvězdné artilerie
které naslouchali u politých stolů
píjáci nad sklenicemi alkoholů
polonahé ženy v šatě z pávích pér
melancholické jako v podvečer

Bylo tu však něco těžkého co drtí
smutek stesk a úzkost z života i smrti

Vracel jsem se domů přes most Legií
zpívaje si v duchu malou árii
píják světél nočních bárek na Vltavě
z hradčanského dómu bilo dvanáct právě
půlnoc smrti hvězda mého obzoru
v této vlahé noci z konce února

Bylo tu však něco těžkého co drtí
smutek stesk a úzkost z života i smrti

Skláněje se z mostu uviděl jsem stín
sebevrahův stín jenž padal do hlubin
bylo tu však něco těžkého co pláče
byl to stín a smutek hazardního hráče
řekl jsem mu probůh pane co jste zač
odvětil mi smutným hlasem nikdo hráč
bylo tu však něco smutného co mlčí
byl to stín jenž jako šibenice trčí
stín jenž padal z mostu vykřikl jsem ach!
ne vy nejste hráč! ne vy jste sebevrah

Šli jsme ruku v ruce oba zachráněni
šli jsme ruku v ruce v otevřeném snění
za město kde počínaly Košíře
z dálky mávaly nám noční vějíře
nad kiosky smutku tance alkoholů
šli jsme ruku v ruce nemluvíce spolu

bylo tu však něco těžkého co drtí
smutek stesk a úzkost z života i smrti

Odemkl jsem dveře rozžal svítíplyn
veda na nocleh svůj pouliční stín
řek jsem pane pro nás pro oba to stačí
nebylo tu však už stínu po mém hráči
či to byl jen noční přízrak nebo klam?
stál jsem nad svým každodenním lůžkem sám

bylo tu však něco těžkého co drtí
smutek stesk a úzkost z života i smrti

Usedl jsem za stůl nad kupy svých knih
pozoruje oknem padající sníh
pozoruje vločky jak své věnce vijí
se svou věčně chimérickou nostalgií
píják nezachytitelných odstínů
píják světel potopených do stínu
píják žen jichž poslouchají sny a hadi
píják žen jež pochovávají své mládí
píják krutých hazardních a krásných žen
píják rozkoše a zkrvavělých pěn
píják všeho krutého co štve a drtí
píják hrůz a smutku z života i smrti

Řekl jsem si zapomeň už na stíny
otvíraje týden staré noviny
kde jsem v pachu novinářské černi tona
uzřel velkou podobiznu Edisona
byl tu jeho nejnovější vynález
seděl v taláru jak středověký kněz
bylo tu však něco krásného co drtí
odvaha a radost z života i smrti

(Vítězslav Nezval: Básně I, Brno, Host 2011, s. 317–319)

SLOVNÍČEK¹

monstrance — (z lat.) církevní schránka na vystavování hostie, zpravidla umělecky zdobená

artilerie — (z fr.) zast. dělostřelectvo

bárka — (z rom.) menší loď plachetní nebo veslová; člun, loďka

dóm — (z fr. či it.) hlavní chrám v biskupském sídle; katedrála, velechrám

talár — (z lat.) dlouhý, zpravidla tmavý splývavý šat užívaný při určitém obřadu

1 (dle SSJČ, online na www.ujc.cas.cz)

OTÁZKY A ÚKOLY

1. Kde se text odehrává?
2. Kdy se text odehrává?
3. Jaký je vztah mluvčího textu a mladého, hazardního hráče?
4. Jakým rozměrem je text složen?
5. Je ve verších cézura, tj. takový mezislovní předěl, který se po stejné slabice verše opakuje v po sobě jdoucích verších?
6. Která figura je použita ve verších?
piják nezachytitelných odstínů
piják světel potopených do stínu
piják žen jichž poslouchají sny a hadi
piják žen jež pochovávají své mládí
piják krutých hazardních a krásných žen
piják rozkoše a zkrvavělých pěn
piják všeho krutého co štve a drtí
piják hrůz a smutku z života i smrti
7. Je text strofický?
8. Vypište z textu refrén.
9. Refrén prochází obměnou. Najděte v citovaném textu jeho další podobu. Srovnejte obě verze refrénu a formulujte na tomto základě hlavní myšlenku textu.
10. Vyberte si libovolnou věc, osobu, zvíře, pocit atd. a zkuste ji zachytit anaforickým výčtem.

ŘEŠENÍ

1. V Praze, mluvčí jde přes most Legií, dále domů do Košíř (v textu se píše: *za město kde počínaly Košíře* — od roku 1922 byly Košíře sice připojeny k Praze, ale jednalo se stále o periferii). To jsou mimochodem nezvalovské reálie, Nezval často chodíval domů do Košíř, kde bydlel od podzimu 1921 do podzimu 1922, z kavárny Slavie přes most Legií, odkud je pěkný výhled na Pražský hrad. Motiv pěší noční cesty městem domů se objevuje i v Apollinairově *Pásmu* (Nezval k Apollinairovi a vůbec moderní francouzské poezii vzhlížel): „Chceš domů pěšky jít a míříš stranou Auteuile / Spát mezi svými modlami z Oceánie a Guineje“ (překlad Karel Čapek). Tyto dva verše lze přímo srovnat také s veršem *Usedl jsem za stůl nad kupy svých knih*.
 2. V noci, v zimě, v únoru; pokud bychom se řídili nezvalovskými reáliemi (viz výše), pak někdy v letech 1921 nebo 1922. Thomas Alva Edison také ještě byl naživu, protože v novinách byla jeho fotografie a nejnovější vynález.
 3. Jedná se o jednu osobu, v textu také vystupující jako mluvčí a jeho stín. Oba společně dojdou domů a světlo lampy rozežene stín i negativní myšlenky. V psychologii je stín pojem, který označuje nevědomí člověka, jeho druhou, „temnou“ stránku, což k textu velmi dobře sedí: hazardní hráč, který chce spáchat sebevraždu...
 4. Šestistopým trochejem. Přízvuky (počítáme pouze s hlavními přízvuky, které jsou na první slabice slova) víceslabičných slov často připadají na liché slabiky verše a na sudých slabikách verše se takové přízvuky nevyskytují. Verš má 11 nebo 12 slabik, v prvním případě se jedná o verš mužský, ve druhém o verš ženský. Trochejská stopa je dvouslabičná (— ◡), její první slabika bývá podložena přízvukem, na její druhé slabice nesmí být přízvuk víceslabičného slova. Do 11slabičného verše se vejde 6 takových stop, poslední je neúplná: — ◡ / — ◡ / — ◡ / — ◡ / — ◡ / —, verš končí na —, tj. tzv. silnou pozici. Do 12slabičného verše se takových stop vejde 6, poslední je úplná, končí na ◡, tzv. slabou pozici. Verše končící na silnou pozici se nazývají mužské, na slabou pozici ženské.
- ☞ Upozorníme na to, že původně *Edisonovi* předcházela dedikace: „Edisonovi / jenž stvořil více světla / nežli bůh sopek / vynálezci nové epochy / Američanu / hrdinovi XX. století / a všech věků / tuto malou Odysseu / básník Evropan Čech / Vítězslav Nezval“. Zde nás v tuto chvíli zajímá spojení „malá Odyssea“. Homérova *Odyssea* je totiž složena hexametrem, tedy šestistopým daktylským veršem, *Edison*, „malá Odyssea“, také šestistopým (trochejským) veršem (na tuto souvislost upozornil již Viliam Turčány ve studii „Nezvalov Edison alebo chvála kompozície“, in *týž: Cestami poézie I*, Bratislava, Literárne informačné centrum 2003, s. 213–224). Srov. také Předzpěv Nezvalova *Podivuhodného*

kouzelníka, ve kterém se píše o proměnách a který je složen hexametrem jako Ovidiovy *Proměny*: „O nové kultuře sníš a já nově ti v proměnách zpívám / fontáno s tygřicí jež jsi náhrobkem tohoto děčka / Troubil postilion a koníci běželi k nivám / rozplakat oči hvězd Má píseň je duhou s ní krácej“ (*Podivuhodný kouzelník*, cit. dle Vítězslav Nezval: *Básně I*, Brno, Host 2011, s. 115).

5. Ano, po šesté slabice, ale všimněme si, že ne všechny verše jsou takto „půlené“. Např. verše *Naše životy jsou truchlivé jak pláč / Jednou kvečeru šel z herny mladý hráč* mají cézuru po šesté slabice, samozřejmě mají i další mezislovní předěly, jde o to, že ten po šesté slabice se objevuje v podstatě pravidelně ve většině veršů textu.
- ☞ Podíváme-li se na závěr textu, od verše *Usedl jsem za stůl nad kupy svých knih*, zjistíme, že v této pasáži je poměrně dost veršů, které cézuru po šesté slabice nemají. Můžeme uvést, že většina šestistopých trochejů v české poezii měla cézuru po šesté slabice, Nezval je v tomto ohledu poměrně liberální a do textu trousí verše bez cézury. Možná právě tím se snažil tento tradiční rozměr oživit (srov. již studii Květy Sgallové: „Dlouhé trocheje v české poezii“; *Česká literatura LX*, 2012, č. 3, s. 321–327): „Formálně je tu použito šestistopého sdruženě rýmovaného trocheje, jež jsem dosud nenáviděl pro jeho tradiční vyježděnost. Bylo třeba se s ním potýkati tak dlouho, až jsem ho zbavil toho ‚typicky českého‘ — to jest, až jsem si ho dokonale přivlastnil“ (Vítězslav Nezval: „O své práci“; in *týž: Manifesty, eseje a kritické projevy z poetismu / 1921–1930/*, ed. Milan Blahynka, Praha, ČS 1967, s. 152).
6. Anafora. Zároveň se jedná o paralelismus, enumeraci. V jedné z dobových recenzí *Edisona* bylo poukázáno k Březinově básni *Lítost* (připomínáme, že Nezvalovy *Básně noci*, kam byl *Edison* zařazen, začínají dedikační básní Smuteční hrana za Otokara Březinu): „Mám v duši lítost vězně v den slavností májových, / lítost milence u dveří chrámu v den zasnoubení, / lítost vypovězeného v hučení děl, jež vítá koráby s prapory rozhněvané dálky, / lítost vysíleného hledáním snů za prvních zamodření úsvitů, / lítost pohledů unavených marným čekáním před odjezdem, / lítost vadnoucích tváří, které se nezarděly políbením, / lítost cizince, dojatého naivním obejmutím vánoční písně, / lítost hudebního nástroje zavěšeného nad ložem mrtvého mistra, / lítost květin, kterých nikdo neutrl a neobětoval ve vázách na oltáře, / lítost světla, které dohořelo v lampě osamělé / a jehož nikdo nepostavil do ložnice milujících“ (sb. *Tajemné dálky*, 1895, cit. dle Otokar Březina: *Básnické spisy*, Praha—Brno, Host 2021, s. 49–50). A můžeme upozornit i na podobnost s Apollinairovým *Pásmem*: „Po celou noc se v kolejní kapli modlíte / Zatímco věčná spanilá hlubina ametystná / Oblévá navždy planoucí glórii Krista / Toť krásná lilie již všichni pěstíme / Toť rusovlasá pochodeň jež větrem nehasne / Toť bledý a nachový syn bolestiplné ženy / Toť strom vždy modlitbami všemi přetížený / Toť dvojmocnina cti a věčnosti / Toť hvězda o cípech šesti / Toť Bůh jenž v pátek mře a v neděli vzkříšen jesti / Toť Kristus který k nebi lépe než letci vzlétá“ (Guillaume Apollinaire: „Pásmo“, cit. dle Karel Čapek: *Francouzská poezie nové doby*, Praha, ČS 1981, s. 152). A ještě jedna poznámka k Apollinairovi: Nezvalův verš *pijáci nad sklenicemi alkoholů*, který upoutá množným číslem slova *alkoholy* (*Alkoholy* se jmenuje Apollinairova sbírka obsahující *Pásmo*), je ozvěnou Apollinairova *Pásma* „A ty piješ ten líh palčivý jako života bol / Tvého života jež piješ jako alkohol“ (op. cit., s. 157).

7. Ne, ačkoli se text graficky člení do oddílů, neříkáme jim strofy (každý úsek je jinak dlouhý), takovým oddílům říkáme i v básni odstavce. Sám Nezval útvar, který použil v *Edisonovi*, pojmenoval v jiné své stejné formou (šestistopým sdruženě rýmovaným trochejem) složené skladbě (*Signál času*, též věnované T. A. Edisonovi) „elastická sloka“: „Zemřel Edison a zemrou po něm jiní / život půjde dál tvá smrt jej nezastíní / [...] přejdou dny a týdny měsíce a roky // vrať se k lešení své elastické sloky / každá písnička je drobný vynález / stokrát museli jste přejít tutéž mez / než se její zmatek koncentroval v rýmu“ atd. (cit. dle Vítězslav Nezval: *Básně I*, Praha—Brno, Host 2011, s. 355).
8. *bylo tu však něco těžkého co drtí / smutek stesk a úzkost z života i smrti*
Refrén se ve skladbě objevuje (obvykle) graficky vyčleněný.
9. *bylo tu však něco těžkého co drtí / smutek stesk a úzkost z života i smrti* vs. *bylo tu však něco krásného co drtí / odvaha a radost z života i smrti*
Činorodá práce, objevování lidského ducha tíži, smutek, stesk a úzkost proměňuje v krásu, odvahu a radost.
- ☞ Hlavní téma může být formulováno různě, v případě, že se sejde řada různých formulací, můžeme poukázat, že to je v souladu s polytematičností žánru *Edisona* — jedná se totiž o pásmo.
10. Např. úryvky z písně Vladimíra Mišíka: láska je jako večernice plující černou oblohou; láska je jako krásná loď, která ztratila kapitána; láska je jako bolest z probuzení a horké ruce hvězd

ZÁVĚREM

- poukázali jsme na Nezvalovu inspiraci Apollinaiem
- poukázali jsme na hlavní myšlenku textu
- poukázali jsme na práci s veršem (aluze k *Odysseji*, potlačení cézury jako pokus o modernizaci tradičního českého rozměru)

Vítězslav Nezval Básně I

Ediční příprava a komentář:

Milan Blahynka

Počet stran: **488**

Vydání: **v České knižnici první**

ISBN **978-80-7294-381-4**

Rok vydání: **2011**

Jeden z největších českých básníků Vítězslav Nezval se dosud nedomočil kritického vydání. Nezvalovo Dílo sice vyšlo po roce 1948 v takřka čtyřiceti svazcích, ale básně z dvacátých a třicátých let, které tvoří dominantu jeho tvorby, v něm byly podrobeny cenzuře a autocenzuře. Česká knižnice nyní přináší třísvazkový soubor, který shromáždí vrcholné autorovy sbírky v necenzurovaném znění a s bohatým poznámkovým aparátem. První svazek obsahuje Nezvalovy básnické knihy z období poetismu: *Most*, *Pantomima*, *Básně na pohlednice*, *Nápisy na hroby*, *Diabolo*, *Blíženci*, *Židovský hřbitov*, *Básně noci*, *Signál času* a *Pět prstů*.